

MAŁKIŃSKA SŁUŻBA ZDROWIA DO 1939 ROKU

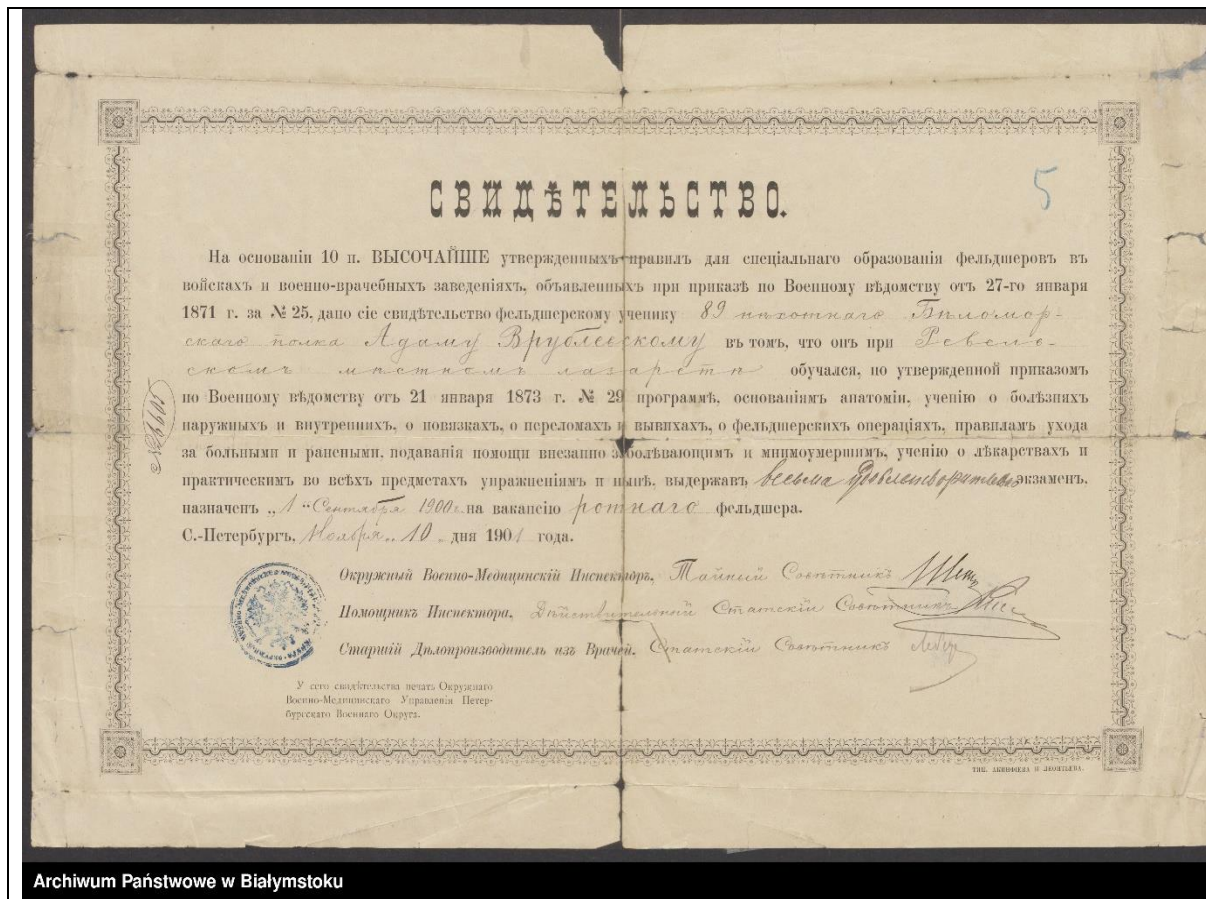
Ludzie służby zdrowia to specyficzna grupa społeczna. Niesie i nosiła na przestrzeni lat pomoc innym, będąc w zamian otaczana szacunkiem lokalnej społeczności. Szczególnie w małych miejscowościach byli oni często takimi klasycznymi „Judymami”. Dlatego też przypominanie współczesnym pokoleniom Małkini i okolic o dawnych przedstawicielach Małkińskiej Służby Zdrowia jest ze wszech miar wskazane. Niewiele wiadomo z dokumentów archiwalnych o miejscowych znachorach czy tzw. babkach odbierających porody. Byli jednak na pewno i pomagali w miarę swoich możliwości. Na przełomie XIX i XX stulecia chorzy byli leczeni w ogromnej większości w rodzinnych domach i miejscowymi sposobami, a najbliższy szpital był w Łomży, a później również i w Ostrołęce¹. Według dokumentów archiwalnych pierwszym lekarzem w Małkini był lekarz wojskowy z miejscowej jednostki. Młodszy lekarz (takie stanowisko zajmował w etacie jednostki) Konstanty Kuskow przybył do Małkini w ostatnich latach XIX wieku, aby pełnić służbę w stacjonującym tu „3- ruchomym (lotnym) parku artyleryjskim”, samodzielnej jednostce szczebla armijnego². W nagłych przypadkach udzielał on pomocy medycznej także osobom cywilnym. Stacjonowanie w Małkini jednostki wojskowej spowodowało, że lekarze wojskowi z miejscowej jednostki i ich pomocnicy–felczerzy przez szereg lat zastępowali lekarzy cywilnych i wypełniali swoje powinności w stosunku do okolicznej ludności, chociaż w ograniczonym zakresie. W końcowych latach XIX stulecia otwarto też w Małkini pierwszą aptekę prowadzoną przez jej właściciela Stanisława Sakowicza (funkcjonowała już w 1898 roku), która spełniała swoje funkcje w Małkini nieprzerwanie aż do II Wojny Światowej. Było to niespotykane, bo nie otwierano wówczas aptek na wsiach. Pięć pozostałych aptek w powiecie ostrowskim funkcjonowało w Ostrowi i większych osadach – byłych miastach regionu. W całej guberni łomżyńskiej były tylko dwa znane przypadki otwarcia aptek na wsi: w Małkini oraz we wsi Łapy-Barwiki (dzisiejszym mieście powiatowym). Rozwój Małkini, a co za tym szło, systematyczne zwiększanie się stanu ludności powodowało zwiększone zapotrzebowanie na świadczenie usług i opieki medycznej. W historii Małkini pojawia się w tym okresie felczer wojskowy Adam Wróblewski³. Felczerzy to kategoria medyków, usytuowana w hierarchii o szczebel niżej od lekarzy, jednak zdolna i przeznaczona do prowadzenia samodzielnej praktyki leczniczej po zdobyciu odpowiednich kwalifikacji. Adam Wróblewski to barwna postać o bogatym życiorysie. Swoje wykształcenie i praktykę medyczną zdobywał etapami, służąc przez wiele lat w armii. Powołany został do carskiej służby wojskowej w Rewalu (dzisiejszy Tallinn) do 89. Białomorskiego Pułku Piechoty i przeznaczony do służb medycznych. Dlatego skierowano go na naukę do szpitala miejskiego w celu przygotowania do służby w charakterze felczera wojskowego. Naukę pobierał przez 2,5 roku. Musiał być to żołnierz dosyć wykształcony i ukończyć minimum cztery klasy gimnazjum, bo tylko tacy mogli uzyskiwać kolejne stopnie wtajemniczenia medycznego i być dopuszczani do egzaminów na kolejne

¹ Książka Memoriałowa łomżyńskiej Guberni na 1898 rok, Biblioteka Cyfrowa Archiwum Państwowego w Białymstoku, dostęp internetowy w dniu 24 08 2023r.

² Tamże.

³ APB, Rząd Gubernialny Łomżyński, sygn. 2109

stopnie felczerskie. W trakcie tego szkolenia Adam Wróblewski zdaje egzamin, uzyskując tytuł tzw. felczera kompanijnego. Tytuł ten upoważniał go do pracy z chorymi, ale pod kierunkiem lekarza. W dalszej pracy w Rewalskim szpitalu spełniał również funkcje starszego felczera tzn. mającego uprawnienia do podejmowania samodzielnych decyzji i diagnoz, o czym świadczą zachowane dokumenty archiwalne⁴.

Dyplom „felczera kompanijnego” Adama Wróblewskiego (APB, syg.2109)

Po wybuchu wojny rosyjsko-japońskiej 1904-1905 został skierowany na front i pełnił służbę w wojennych lazaretach polowych. Po zakończeniu wojny trafia do Małkini. Posiadając tytuł „felczera kompanijnego”, nie mógł jednak prowadzić samodzielnej praktyki medycznej dla ludności cywilnej. Musiał w tym celu zdobyć odpowiednie pozwolenia i uzupełnić wykształcenie medyczne. Tak też robi. W 1907 roku Adam Wróblewski przystąpił do gubernialnego egzaminu medycznego w celu uzyskania tytułu „felczera terenowego”. Egzamin zdał i tytuł zdobył. Jednak ten tytuł również nie dawał pełnych uprawnień do samodzielnej praktyki medycznej. Ówczesne przepisy medyczne w Królestwie Polskim określały, nieco inaczej jak w całym imperium, że taką praktykę mogą prowadzić samodzielnie tylko felczerzy mający tytuł „młodszeo lub starszego felczera medycyny”. Po kilku latach nabierania doświadczenia Adam Wróblewski stanął do takiego egzaminu i 21 lutego 1911 uzyskał tytuł „młodszeo felczera medycyny”. Egzamin został przeprowadzony zgodnie z programem

⁴ Tamże.

Warszawskiej Szkoły Felczerów⁵. W ten sposób zostały zlikwidowane wszystkie bariery i mógł on świadczyć usługi medyczne w pełnym zakresie mieszkańcom Małkini i okolicznej ludności. Przez wcześniejsze lata dał się poznać jednak jako tzw. wojskowy „felczer kompanijny” i taka nazwa już do niego przyłgnęła wśród miejscowych. Niemal w tym samym czasie, bo 10 marca 1912 r przybył z Warszawy do Małkini w celu prowadzenia praktyki medycznej starszy felczer medycyny Adam (Bronisław) Zabłocki, absolwent Warszawskiej Szkoły Felczerów z kilkuletnim stażem medycznym odbytym w Warszawie i w okolicach⁶. Swój tytuł uzyskał w 1907 roku. Początkowo współpraca obu felczerów nie układała się zbyt dobrze, a raczej źle. Powodem była rywalizacja o ewentualnych pacjentów. Ponadto felczer Zabłocki nie znając faktycznej sytuacji prawnej swojego rywala i jego aktualnych uprawnień medycznych, mógł słusznie domniemywać, że tytuł felczera kompanijnego (tak obiegowo w dalszym ciągu nazywano w Małkini felczera Wróblewskiego) nie upoważnia go do prowadzenia samodzielnej praktyki wśród ludności cywilnej. Ten publiczny spór ciągnął się latami i cała sprawa dotarła aż do władz gubernialnych, do których felczer Zabłocki wystąpił z oficjalnym pismem:

*Jego Ekscelencja
Inspektor Łomżyńskiego Urzędu Lekarskiego*

*Starszy felczer B. Zabłocki
zamieszkały we wsi Małkinia
guberni łomżyńskiej powiatu ostrowskiego*

Podanie

We wsi Małkinia przebywa felczer kompanijny Adam Wróblewski, który prowadzi punkt felczerski na prawach starszego felczera, powiesił sobie szyld z napisem „Punkt felczerski”, poza tym 3 miski felczerskie – znak przysługujący starszym felczerom, którzy ukończyli specjalną szkołę lub zdali odpowiedni egzamin, i prowadzi praktykę, czego zgodnie z okólnikiem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 1885 roku, Nr 11634, felczer kompanijny nie ma prawa robić, może praktykować tylko pod nadzorem lekarza w szpitalu, co zaś się tyczy punktu felczerskiego, to prowadzić je mogą tylko starsi felczerzy, którzy ukończyli specjalną szkołę felczerską lub zdali egzaminy na stopień starszego felczera przy Urzędzie Lekarskim zgodnie z Regulaminem Stowarzyszeń Felczerskich w Królestwie Polskim, paragraf 65.

Dlatego właśnie mam zaszczyt prosić Jego Ekscelencję o zdjęcie szyldów felczera kompanijnego Adama Wróblewskiego jako osoby, która nie ma do tego prawa.

*Z wyrazami głębokiego szacunku,
Starszy felczer Bronisław Zabłocki*

*Wieś Małkinia
25 stycznia 1914 roku.*

Skończyło się to oficjalną interwencją władz medycznych guberni. Władze przypomniały poprzez lekarza powiatowego, że felczer Adam Wróblewski na mocy zdobytych uprawnień ma prawo prowadzić praktykę medyczną wśród osób cywilnych w Małkini i okolicy, na równi ze starszym felczerem Adamem (Bronisławem) Zabłockim⁷.

Kolejnym wydarzeniem i jednocześnie ewenementem było otwarcie w Małkini gabinetu dentystycznego. W 1913 roku powróciła do Małkini świeżo upieczona, młodzieńca absolwentka wydziału lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego, lekarz

⁵ Tamże.

⁶ APB, Rząd Gubernialny Łomżyński, sygn.2323 (w zbiorze tym zgrupowane zostały dokumenty archiwalne do 1915 roku, w których występują zamiennie dwa imiona starszego felczera Zabłockiego, Adam i Bronisław. W innych dokumentach z lat późniejszych występuje już tylko starszy felczer Bronisław Zabłocki)

⁷ APB, Rząd Gubernialny Łomżyński, sygn.2109

dentysta Rebeka Goldberg⁸. Postanowiła otworzyć tu gabinet dentystyczny (oraz drugi w Węgrowie). Ostatecznie jednak skończyło się na gabinecie i praktyce w Małkini. Gabinet urządziła w rodzinnym domu na I piętrze. Było to rzadkie i dość ważne wydarzenie, bo dentyści prowadzili dotychczas praktyki raczej w większych ośrodkach miejskich. W dokumentach źródłowych zachował się protokół wyposażenia jej gabinetu stomatologicznego z tamtych lat⁹:

Protokół

ogłędzin pomieszczenia i gabinetu dentystycznego Rebeki Goldberg we wsi Małkinia

W dniu 16 maja 1914 roku przybyłem do wsi Małkinia w celu dokonania oględzin gabinetu dentystycznego Rebeki Goldberg zgodnie z poleceniem Oddziału Lekarskiego.

Gabinet znajduje się w oficynie domu Goldberga na II piętrze, 6 arszynów długości i 6 szerokości, 3½ arszyna wysokości. Podłoga biała, pomalowana farbą olejną, ściany oklejone kolorową tapetą, sufit otynkowany. Dwa okna dają wystarczającą ilość światła. Szczypiec 12 par, niklowanych, narzędzia odpowiednie, lecz są również i stare, które Goldberg zobowiązała się usunąć. Narzędzia do przytrzymywania języka i otwierania ust są nowe i czyste. Wiertarka dentystyczna jest dobrej jakości, akcesoria do niej są czyste. Reflektor dobry. Sterylizator do narzędzi drobnych i szczypiec jest za mały, Goldberg zobowiązuje się kupić nowy o odpowiedniej wielkości. Stolik, na którym rozłożone są narzędzia, Goldberg zobowiązuje się pokryć sukmem. Kubki, sopluczek i krzesła są w porządku. Wejście na ganek i schody Goldberg zobowiązuje się utrzymywać w czystości.

Na tym protokół został zakończony i podpisany.

Ostrowski Lekarz Powiatowy D. Taczanowski

Obecny był Strażnik Ziemski miejscowości Małkinia [nazwisko nieczytelne]

Lekarz dentysta R. Goldberg

Lata I Wojny Światowej przerwały dotychczasowy rozwój lokalnej służby zdrowia. Powstawały inne sytuacje i inne potrzeby. W budynkach pokoszarowych armii carskiej urządzono szpital wojskowy w Małkini, a w okresie pandemii przebywali w nim również chorzy na „grypę hiszpankę”. Zmarłych na tę chorobę grzebano wówczas na specjalnym cmentarzu zakaźnym w Zawistach Dzikich, istniejącym do dziś „cmentarzu wojskowym”. W czasie Wojny 1920 roku zorganizowano tu również „szpital selekcyjny”, gdzie dokonywano zabiegów i operacji oraz przygotowywano rannych do transportu kolejowego i ewakuacji na drugą stronę Wisły. Przewożono ich następnie do stacjonarnych szpitali w rejonie Brodnicy, Grudziądz i Świecia, zgodnie z uzgodnionymi planami ewakuacji rannych z tego kierunku walki. Dlatego też w tamtych rejonach można spotkać mogiły zmarłych od ran żołnierzy, walczących w rejonie Nura, Ciechanowca czy Małkini. Kolejowe transporty sanitarne podstawiane były bezpośrednio pod szpital dzięki specjalnej bocznicy kolejowej, zbudowanej w latach wcześniejszych dla potrzeb jednostki wojskowej. Niewiele wiadomo jest natomiast o personelu medycznym małkińskich szpitali z okresu I Wojny Światowej, Wojny 1920 roku, a także z okresu działania szpitala i sanatorium przeciwgruźliczego dla chorych żołnierzy Wojska Polskiego w latach późniejszych¹⁰. Wiadomo natomiast z archiwaliów, że w latach I Wojny Światowej i Wojny 1920 roku dał się poznać z dobrej strony felczer Bronisław Zabłocki. M.in. w czasie krótkotrwałej okupacji bolszewickiej w sierpniu 1920 roku, ukrywał z narażeniem życia w swoim domu żonę miejscowego funkcjonariusza policji kolejowej Aleksandrę Nieścieruk, ratując ją przed niechybnym

⁸ APB, Rząd Gubernialny Łomżyński, sygn.2515

⁹ Tamże (tłumaczenie z oryginału, tłumacz przysięgły języka rosyjskiego Aleksander Mierzwiński).

¹⁰ Brak jest na razie dostępnych dokumentów na temat przedstawicieli ówczesnej służby zdrowia z tego okresu.

aresztowaniem i oskarżeniem o szpiegostwo¹¹. Późniejszy działacz społeczny, zwolennik rozwoju ruchu spółdzielczego, członek rad nadzorczych i zarządów działających wówczas w Małkini instytucji spółdzielczych i społecznych. Pomimo że był tylko felczerem, to w miejscowym środowisku nazywany był „Panem doktorem”.

Lata trzydzieste XX wieku, małkińska służba zdrowia. Felczer Bronisław Zabłocki na zdjęciu z lewej strony (archiwum Roberta Siwka)

Pierwszym, małkińskim lekarzem już w wolnej Polsce był Mikołaj Serbej (lekarz ginekolog), absolwent Moskiewskiej Akademii Medycznej¹². Był to rejonowy lekarz kolejowy. Mikołaj Serbej razem z felczerem Edwardem Lipińskim tworzyli kolejową bazę medyczną do leczenia kolejarzy i ich rodzin ze stacji kolejowej w Małkini oraz ze stacji i przystanków z całego regionu¹³. Trzeba podkreślić, że leczyli oni nie tylko rodziny kolejarskie, ale wszystkich wymagających pomocy medycznej. Ten szanowany i ceniony lekarz związał się z Małkinią i tutejszą stacją kolejową do końca swoich dni. W latach późniejszych zakupił parcelę ziemi i pobudował dom nad Bugiem

¹¹ Temat postaw ludności cywilnej w okresie krótkiej okupacji sowieckiej Małkini w sierpniu 1920 roku, przedstawiony zostanie szerzej w odrębnym opracowaniu, poświęconym „Wojnie 1920 roku” w rejonie Małkini i Ostrowi.

¹² Dziennik Urzędowy Województwa Białostockiego nr 10 z 1 września 1922r.

¹³ Sprawozdanie z działalności Dyrekcji Kolei Państwowych w Warszawie X (1918-1928), Warszawa 1928

w niedalekim Gąsiorowie. Los obszedł się z nim jednak okrutnie. W czasie II Wojny Światowej zaaresztowany przez Niemców i wywieziony do obozu koncentracyjnego do Oświęcimia, gdzie został zamordowany¹⁴. Kolejnym lekarzem w okresie międzywojennym był Salomon Leon, który prowadził praktykę lekarską w Zawistach Dzikich¹⁵. W tych też latach pracowały w małkińskiej służbie zdrowia dwie akuszerki C. Siwek i A. Grobelna oraz kolejny felczer K. Michalak¹⁶. Funkcjonowała tu również miejscowa placówka Kasy Chorych. Służby medyczno-sanitarne okresu międzywojennego uzupełniał w pewnym sensie felczer weterynarii tzw. oglądacz mięsa, nadzorujący też stan sanitarny miejscowego targowiska Czesław Gorczyca. Zwiększyła się też w tym okresie miejscowa baza apteczna. Do funkcjonującej już od lat apteki Stanisława Sakowicza dołączyła w 1928 roku druga, prowadzona w kolejnych dziesięcioleciach przez farmaceutów z rodziny Kocel¹⁷. Józef Kocel, pierwszy w regionie magister farmacji, cieszył się wśród miejscowego społeczeństwa powszechnym szacunkiem i autorytetem.

Lata II Wojny Światowej to kolejny, trudny okres w tym również dla ludzi związanych z miejscową medycyną. Wiadomo, że oprócz wspomnianego już doktora Mikołaja Serbeja, nie przeżył też tego okresu felczer Bronisław Zabłocki. Umiera na kilka dni przed wyzwoleniem w dniu 11 sierpnia 1944 roku w wieku 56 lat¹⁸. Odrębnego wspomnienia wymaga też barwna postać w miejscowej służbie zdrowia, jaką była wieloletnia akuszerka (położna) Cecylia Siwek. Swoją pracą, a raczej służbą społeczną połączyła dwa, a właściwie trzy etapy historii: Królestwa Polskiego, II Rzeczypospolitej i PRL. Urodzona w Warszawie w dniu 21 lutego 1877 roku. Do Małkini, rodzinnej miejscowości swojego męża, przybywa młoda Cecylia z dyplomem akuszerki na początku XX wieku. Tu też rozpoczyna swoją pracę zawodową. Los jej nie rozpieszczał, bo w 1912 roku zostaje wdową z 13-letnim synem. Jednak nie poddaje się i podejmuje więcej obowiązków służbowych w tym okresie. Odnotowano, że już w 1913 roku została zarejestrowana w Ostrowi jako jedna z dwóch powiatowych akuszerok¹⁹. Wiadomo też z przekazów rodzinnych, że prawdopodobnie jako pracownica państwowa nie uniknęła przymusowego przesiedlenia w głąb Rosji (bieżeństwa) w 1915 r. Zachowane poświadczenie obywatelstwa polskiego pani Cecylii, wymagane po latach przez władze Polski Ludowej, uwiarygadnia te przekazy²⁰. Jej bezustanną służbę i ogromną żywotność oraz chęć pomagania innym w przyjsciu na ten świat obrazuje m.in. ostatnia umowa o pracę na etacie „gminnej położnej”, zawarta na czas nieokreślony. Nie byłoby w tej umowie nic szczególnego, gdyby nie fakt, że zawierała ją Pani Cecylia w wieku niemal 74 lat.

¹⁴ Daniel Skłodowski, *Losy mieszkańców gminy Zaręby Kościelne w latach wojny 1939-1945*, Warszawa 2004

¹⁵ Szerzej w: *Księgi adresowe Polski (wraz z w.m. Gdańskiem), dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa za lata 1926/1927/ 1928, 1930 i kolejne* (dostęp internetowy w dniu 25 sierpnia 2023 roku).

¹⁶ Tamże.

¹⁷ „Apteka -magistra farmacji Józefa Kocela” taka była pełna nazwa tej apteki i tak zarejestrowana została w dziale handlowym Sądu Rejestrowego w Łomży pod numerem 3296 w 1928 roku

¹⁸ E-cmentarze, cmentarz w Małkini (dostęp internetowy 26 sierpnia 2023 roku)

¹⁹ Książka Memoriałowa Łomżyńskiej Guberni na 1914 rok, dostęp internetowy 24 08 2023 r.

²⁰ Poświadczenie obywatelstwa polskiego było wymagane od wszystkich osób, które urodziły się na terenach carskiej Rosji lub tam czasowo przebywały. Przechowywany jest też rodzinny przekaz, że pani Cecylia w drodze powrotnej z Rosji znalazła się w dalekich Chinach, a ponadto przebywała też jako akuszerka w Stanach Zjednoczonych (relacja Roberta Siwka, praprawnuczka pani Cecylii).

UMOWA

zawarta między ~~Przewodniczącym Wydziału Powiatowego~~ *Przewodniczącym Wydziału Powiatowego* ~~Starostą Powiatowym w Ostrowi Mazowieckiej~~ *Starostą Powiatowym w Ostrowi Mazowieckiej*, z jednej strony, a działającym w imieniu i na rzecz ~~Samorządu Gminnego w Ostrowi Mazowieckiej~~ *Samorządu Gminnego w Ostrowi Mazowieckiej*, z drugiej strony w sprawie stosunku służbowego

Ob. *Cecylia Siwek* § 1. przyjmuje na siebie od dnia *15 stycznia* 19*50* roku obowiązki *pełniącej czynności gminy Orło* -

W okresie pierwszych trzech miesięcy, licząc od dnia objęcia służby, uważa się umowę niniejszą za zawartą na okres próbny, po upływie zaś trzech miesięcy - za zawartą na czas nieokreślony

Ob. *Cecylia Siwek* § 2. otrzymywać będzie wynagrodzenie w-g *III* grupy *uposażenia pracowników samorządowych wraz ze wszystkimi* każdorazowo przysługującymi dodatkami.

Powyższe wynagrodzenie wypłacane będzie przez cały czas trwania niniejszej umowy miesięcznie z góry.

§ 3. W razie podróży i delegacji służbowych *po za teren gminy Orło* otrzymywać będzie Ob. *Cecylia Siwek* diety i koszt podróży przysługujące pracownikom samorządowym *w myśl rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 maja 1948 r. D. U. P. P. Nr. 38 poz. 27*

Pierwsza strona umowy o pracę Cecylii Siwek (ze zbiorów rodzinnych R. Siwka)

Taka jest w wielkim skrócie historia ludzi małkińskiej służby zdrowia do 1939 roku. Na pewno było tych ludzi więcej, jednak powyższa relacja oparta została wyłącznie na dostępnych autorowi materiałach źródłowych. W latach następnych już niejako w innej epoce godnie swoich poprzedników zastępowały powojenne pokolenia

lekarzy i pielęgniarek. Znane są i zachowane dość dobrze w pamięci starszego i średniego pokolenia małkiniaków, nazwiska powojennych lekarzy w tym również kolejowych jak: Bujalski, Wiśniewski czy lekarskiego małżeństwa Maj. O stan uzębienia powojennych pokoleń dbały lekarki stomatolożki Kocel i Wójcicka. Pozostają jeszcze do upamiętnienia całe zastępy pielęgniarek i wiele innych, niewymienionych z nazwiska, zasłużonych ludzi małkińskiej służby zdrowia.

BIBLIOGRAFIA I ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Skłodowski Daniel, *Losy mieszkańców gminy Zaręby Kościelne w latach wojny 1939-1945*, Warszawa 2004.

E-cmentarze, cmentarz w Małkini (dostęp internetowy 26 sierpnia 2023 roku). Archiwum Państwowe Białystok, Rząd Gubernialny Łomżyński, sygn. 2109, 2323, 2515.

Archiwum rodzinne Roberta Siwka.

Dziennik Urzędowy Województwa Białostockiego nr 10 z 1 września 1922r.

Księgi adresowe Polski (wraz z w.m. Gdańskiem), dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa za lata 1926/1927, 1928, 1930, wydanie internetowe.

Książki Memoriałowe Łomżyńskiej Guberni na 1898 i na 1914 rok, wydanie internetowe.

Rejestr Handlowy Sądu Okręgowego w Łomży z 1928 roku, wydanie internetowe.

ILUSTRACJA WYRÓŻNIAJĄCA ARTYKUŁ

Ambulans medyczny подарowany PCK przez Brytyjski Czerwony Krzyż w 1948 roku w: 100 lat PCK, na portalu 100lat.pck.pl.